

EN
VERDER

VAKONTWIKKELING: IS DIE ER WEL?

Je kunt op verschillende manieren tegen ontwikkelingen in ons vak aankijken. Hieronder mijn kijk, opgehangen aan een vijftal thema's. Mijn standpunten komen mede voort uit een onderzoek naar wat er in het bewegingsonderwijs gebeurt en wat de leerlingen er leren. *Door: Edwin Timmers*

Op 1 februari werd de jaarlijkse ALO/KVLO-studiedag gehouden. Plaats van handeling: het Instituut voor Sportstudies van de Hanze Hogeschool Groningen. De dag werd geopend met een tweegesprek tussen Harry Stegeman, lector Bewegen en gedragsbeïnvloeding aan de Hogeschool Windesheim, en Edwin Timmers, opleidingsdocent aan het Instituut voor Sportstudies. Zij wisselden met elkaar van gedachten over vijf actuele thema's binnen het vak: (1) bewegingsonderwijs: doel én middel?, (2) bewegingsonderwijs en gezondheid, (3) sport en bewegingsonderwijs, (4) bewegingsonderwijs en het nieuwe leren en (5) professionalisering. Op ons verzoek vertoonden beiden hun ideeën aan het papier toe.

U vindt ze in twee afzonderlijke bijdragen.

BEWEGINGSONDERWIJS: DOEL ÉN MIDDEL?

Ooit vergeleek Bart Crum ons vak met een toverbal: 'het vak is overal goed voor'. Toen, maar nog steeds, zijn we erg ambitieus. Té ambitieus, als je het mij vraagt. Enige soberheid zou ons beter passen. Wat wil je de kern van het vak noemen?

Mijn keuze - en ik weet dat ik daar niet alleen in sta - is: leer leerlingen sporten én bewegen. Een gerichtheid op sportgerichte bewegingseducatie. Leren oplossen van bewegings- en regelproblemen op basis van motorische, sociale en cognitieve leerervaringen. Het motorische krijgt van mij prioriteit. Het leren is een doorgaand proces langs leerlijnen. Het werkt op korte én lange termijn. Een 'leerlijn voetbal' op school

loopt van het spelen van een eindspelvorm als één tegen één tot en met zeven tegen zeven met twee doelen. Het wordt afgewisseld met aandacht voor basisspelvormen zoals bijvoorbeeld vier tegen twee met twee doelen, als spelproblemen niet direct door coaching zijn op te lossen. Een onderwijsvak zoals LO móet een leervak zijn.

Over wat 'leren' is, denken we echter verschillend. In de afgelopen twee jaar hebben onze vierdejaars bij 87 coaches onderzoek gedaan naar wat er in het bewegingsonderwijs gebeurt en wat leerlingen er leren. Hun kijk op leren bepaalt de wijze waarop ze het vak uitoefenen.

Er zijn drie praktijkbeelden gevonden.

Praktijkbeeld A past bij 70% van de collega's. Ze zien leren als 'kennismaken'. Er is een breed aanbod aan activiteiten. Gemiddeld komt elke activiteit drie lessen aan bod. Meestal gebeurt dat in de vorm van eindvormen. Leerlingen moeten de activiteit leuk vinden. Het docentgedrag heeft de kenmerken van een entertainer. In de sectie vindt minimale samenwerking plaats. De onderlinge verstandhouding wordt meestal als 'redelijk' getypeerd. Er worden weinig tot geen afspraken gemaakt en er is ook weinig overleg.

Praktijkbeeld B past bij 15% van de collega's. Ze zien leren vooral als 'motorisch leren en intensief bewegen'. Het aanbod is minder breed dan bij beeld A. Gemiddeld gaat het om vijf lessen. De nadruk ligt op het leren van vaardigheden en eindvormen. Het gaat om 'beter voetballen'. Het docentgedrag heeft de kenmerken van een trainer. De sectie werkt samen. Er worden organisatorische en programmatische afspraken op hoofdlijnen gemaakt. Er vindt enig overleg plaats. Gemiddeld één keer in de twee maanden.

Praktijkbeeld C past ook bij 15% van de collega's. Ze zien het leren als motorisch, sociaal en cognitief. Het gaat om het leren spelen van een wedstrijdje, organiseren van een atletiekmeerkamp of een judotoernooi en samen een voetbalplan voor de komende lessen maken. Leren vindt op korte en lange termijn plaats. Het docentgedrag heeft de kenmerken van de teacher/bewegingsonderwijzer. De sectie werkt en leert professioneel samen, maakt vele afspraken over organisatie, programma en aanpak, er is tweewekelijks overleg.

Docenten in deze categorie richten zich vooral op kennis waarmee leerlingen het eigen bewegen leren te ontwikkelen. Dus wél: welke spelvormen kiezen we? En níét: 'het schrijven van een verhaal over 'sport en doping'. Kennis moet in de zaal, op het veld en in sport- en bewegingssituaties door de leerlingen kunnen worden toegepast. Ze hebben kennis nodig om zichzelf beter te leren voetballen, turnen of judo'en. Dat passen ze toe in de rol van beweger, scheidsrechter/organisator of helper/coach. Het gaat om inzicht krijgen in overeenkomsten en verschillen in wat ze doen en wat ze leren.

Beeld C juich ik toe en ik constateer dat de vakontwikkeling op basis van de 'kijk op leren' van mijn collega's verrassend beperkt is.

BEWEGINGSONDERWIJS EN GEZONDHEID

Daartussen is een indirect verband. Het gaat hier vooral om het positief beleven van sporten en bewegen. Dat kan tot een positieve bewegingsattitude leiden en een levenslange behoefte om actief te bewegen. Het is mooi meegenomen, maar een nevenproduct. Tot 'gezond' hoort ook een 'veilig bewegen'. Het is een belangrijke voorwaarde voor plezierig bewegen. Voor ons vak gaat het om leren hoe je jezelf kunt leren fit te krijgen en te houden. Daarnaast onder welke condities 'veilig' sporten en bewegen kan plaatsvinden. Mijn voorkeur is om dit alles, al bewegend, in het eerste leerjaar van het VO aanbod te laten komen.

SPORT EN BEWEGINGSONDERWIJS

Vanaf pakweg de zeventiger jaren is het begrip 'sport' verbreed en kent het vele verschijningsvormen. Sporten maakt belevingen mogelijk zoals 'bewegen om het bewegen, bewegen om te showen of bewegen om avontuur/spanning te beleven' naast het aloude 'bewegen om te presteren'.

Sporten op school betekent: de kern van een sport met zijn technieken, tactieken en gewoontes gebruiken én vertalen naar en aanpassen aan de mogelijkheden van leerlingen. Dus...

- boksen wordt o.a. 'elkaar nét en ontspannen raken'
- voetballen wordt o.a. vier tegen vier of zeven tegen zeven spelen
- turnen wordt o.a. saltospringen in een net of zeil.

Presteren is vooral vergelijken met jezelf, een samen presteren en zo mogelijk komen tot samenwerkend leren. Sporten en bewegen vindt in het onderwijs altijd binnen een pedagogische context plaats. Zelfstandigheid, sportgerichte bewegingseducatie, meervoudige bewegingsbekwaamheid, veelzijdigheid (breed aanbod mét diepgang) zijn daarvan de peilers. Het is wel sport- én bewegingsonderwijs. Laten we het doen in acht lessen voetbal in één periode om een beetje beter te leren voetballen én beter te leren spelen!

Vakontwikkeling vindt al doende plaats onder invloed van bijvoorbeeld ontwikkelingen in het onderwijs of de sport. Een

Aandacht tijdens studiedag LO2 in Nieuwegein

FOTO: XHANS DIJKHOFF

voorbeeld van een ontwikkeling in het onderwijs die ons vak beïnvloedt is het 'competentiegericht leren' gericht op het leren van (sport)praktijken, met pittige taken en het ontwikkelen van competenties als: kijk op het leren bewegen, ontwikkelen van plannen en middelen, begeleiden en reflecteren én het in praktijk kunnen brengen. Beoordelen van gedrag op niveaus is hier direct mee verbonden.

Leerlingen bereiden in een team van drie een turndemonstratie voor en regelen dat toernooi met elkaar. Het hoort bij dat praktijkbeeld C.

We volgen ook in enige mate de ontwikkelingen uit de (jeugd)sport. Denk aan de 'Zeister visie' (KNVB) of de recent gepubliceerde aanpak van onze nationale hockeycoach: ...verbeter niet de fouten, maar verbeter waar spelers sterk in zijn - laat het team de gevolgen van de fouten opvangen - richt je niet op resultaten, maar op taken en handelingen - spelers moeten zelf leren nadenken en handelen - het gaat om samenwerkend leren...'

BEWEGINGSONDERWIJS EN HET NIEUWE LEREN

Topics in de onderwijsontwikkeling komen in de loop van jaren steeds weer terug, maar wel in een ander jasje. Er is dan altijd iets toegevoegd of iets nieuws krijgt accent. Voorbeelden zijn 'zelfstandigheid' en 'differentiatie'. Het is dus niet vreemd als iets je bekend voorkomt. Maar kijk er wel goed naar, want je kunt er wat van leren. Een goede docent zorgt voor een potentieel breed repertoire aan didactische modellen, werkpatronen en vuistregels die de aanpak in het lesgeven variatie geeft én afstemming op de groepen leerlingen. Een goede docent streeft steeds naar verbetering van dat potentieel.

Het 'nieuwe leren' is een onderwijsontwikkeling die zich ook in het bewegingsonderwijs heeft ontwikkeld. Zie praktijkbeeld C. Het is een koppeling van:

- sportgerichte bewegingseducatie: een beetje beter leren voetballen (minimaal acht lessen) én leren spelen (benutten van transfer) - leren sporten én bewegen!
- geleidelijk meer zelfstandig en zelfsturend alleen én samen leren handelen!
- ontwikkelen van een meervoudige bewegingsbekwaamheid: motorisch, sociaal, cognitief leren in samenhang en langs leerlijnen: van bewegings- én ensceneringsthema's!
- veelzijdig en breed aanbod, maar wel met diepgang (beleven, leren én leren leren!)
- leren-op-maat: differentiatie naar niveau, interesse én manieren van leren 'sporten en bewegen' (vakleren)!

Alle aspecten zijn in de loop van de jaren in de vakdidactische theorie te vinden geweest en vallen nu samen. Accent hierin is de oplevende aandacht voor 'individuele vakleerprocessen'. Dat kort neerkomt op: maak uw didactiek inzichtelijk en toepasbaar voor leerlingen. Uw modellen, werkpatronen en vuistregels leren leerlingen zelf en steeds zelfstandiger toe te passen.

Wij typeren het in Groningen als 'actief leren onderwijzen'!

Het streven is leerlingen te motiveren tot: 'leren is leuk in leuke leeromgevingen, een leven lang'. Maar ...deze invulling komt van vakdidactici en wordt door nog maar 15% van de collega's geïmplementeerd. Onderwijs in sporten en bewegen heeft als kerndoel: 'slim, sportgericht, zelfstandig bewegings- en ensceneringsproblemen leren oplossen'. Ensceneringstaken richten zich op het zelf leren organiseren, ontwikkelen en ontwerpen van bewegingsactiviteiten en/of -situaties.

PROFESSIONALISERING

Uit een onderzoek bij vijftig goede vakcollega's blijkt dat ontwikkeling in ons vak selectief verloopt. Het is vooral een persoonsgerichte vakontwikkeling.

Bij 20% is de vakontwikkeling gericht op het beïnvloeden van de eigen vaksectie. Het proberen elkaar op scherp te zetten. Bij 5% van de collega's is de behoefte en de durf de vakontwikkeling 'buiten de poort' te richten. Dat zijn de auteurs van vakpublicaties, collega's die op studiedagen workshops of presentaties geven. Vakontwikkeling is voor het grootste deel dus een erg 'stil' verloopend proces.

Bewuste ontwikkeling en deelname aan zelf gekozen 'leerprojecten' zie je bij slechts 10% van de collega's. In deze gevallen stimuleren collega's elkaar tot leren. Het is de eigen passie voor het vak, die deze behoefte creëert. Leerlingen vragen hier niet direct om. Als het maar 'leuk' is.

Omdat prikkels ontbreken, we nauwelijks 'goede praktijk'-ervaringen met elkaar delen, we niet kritisch elkaar bevragen is onze vakdidactiek weinig ontwikkeld. We hebben twee vakdidactische niveaus waarop praktijktheorieën zich ontwikkelen:

- niveau van de persoonlijke praktijktheoretische ontwikkeling
- niveau van de gemeenschappelijke praktijktheoretische ontwikkeling.

Ook wij moeten leren actief te leren functioneren in ons beroep. Het is eenvoudig om ons 'druk' op te leggen. Het maakt met zo'n inspanning ons beroep spannender en gevarieerder. Haal ontwikkelingsprikkel uit:

- eigen ambitie - zorg voor een dagdeel per week voor ontwikkelingsruimte of een baaninvulling die naast geroosterde taken, meer vrij planbare ontwikkelingstaken heeft
- inspirerend gedrag van collega's binnen een vaksectie of schoolteam; bijvoorbeeld een team dat in wekelijks werkoverleg gedurende een jaar samen aan een project werkt
- gedrag van 'goede' vierdejaars studenten in leerprojecten met u, als coach en een opleider; we hebben zo'n project
- gedrag van vakcollega's die iets durven te vertellen (die 5%...) zie de hier en daar uitgevoerde projecten (voorbeeld SLO/KVLO-basisdocumentontwikkeling of ons project 'teaching games for active learning')
- literatuur inclusief ons voortreffelijke vakblad.

Misschien alles bij elkaar een manier om praktijkbeeld C te realiseren. Het kan altijd (nog) beter.

Correspondentie: e.i.timmers@pl.hanze.nl

EN
VERDE

